

Тихомир ЈОВАНОВСКИ

„
*Sekoj st at i ~en
pri st ap kon
ekonomi jat a zna ~i
nejzi no unazaduvawe,
so t e { ki ekonomski,
socijal ni duri i
pol it i ~ki
posl edi ci*
”

Кога станува збор за битните специфичности на кризите од т. н. преоден период на светското стопанство би укажал на два посебни аспекта на современата криза на развојот и на економските односи во светот. Станува збор за: а) за битно различни позиции на основните групации на земјите во рамките на една целина на кризни процеси; и б) за основни содржини и подрачја, односно природата на манифестирање на кризата.

Поаѓајќи од првиот аспект, од битно различните позиции на основните групации на земјите во рамките на целината на кризните процеси, земјите во светот во речиси сите светски истражувања се групираат во три повеќе или помалку хомогени групи. Тоа се прави од аспект на нивната оспособеност за среќавање со предизвиците на т. н. криза на преодниот период.

Во првата група влегуваат земјите кои се соочени со криза во управувањето со промените во пошироки или потесни меѓународни простори. Станува збор за различни видови на нивно манифестирање, во зависност од економската сила и нивото на развој на земјата. Во истражувањата на кризата среќаваме: 1) кризата на кензијанската или неокензијанската концепција за управување со побарувачката во националните или меѓународните рамки; 2) криза на управувачките улоги и функции на државите; 3) криза на прераспределбата на моќта и интересните сфери; 4) криза на дефузијата на моделите на

вој, кои со посредство на трансфер на технологијата и капиталот и со трансфер на потрошувачки, идеолошки, вредносни и други обрасци и критериуми на однесување, особено во услови на информационо-комуникациската револуција се обидуваат и настојуваат да упатуваат со содржините, методите и токовите на развојните процеси во светот.

Улогата на тие земји не е еднаква, често пати е и различна, дури и спротивна на стратешката мотивираност во рамките на општите структурно-технолошки и институционални промени кои го зафатиле светското стопанство. Паралелно со полицентричните тенденции внатре во таа категорија на земји, во бројни витални подрачја на репродукцијата, се јавуваат тенденции кои водат кон воспоставување хиерархиран систем на одлучување и однесување, кои црпат сила и во воспоставувањето на односи на меѓузависност, односно зависност, поодминатата технолошка стандардизација и историски наследените политички поделби на светот.

ПРИРОДАТА НА КРИЗАТА ВО СВ

ПАРАЛЕЛНО СО ПОЛИЦЕНТРИЧНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ ВНАТРЕ ВО ТАА КАТЕГОРИЈА ЗЕМЈИ, ВО БРОЈНИ ВИТАЛНИ ПОДРАЧЈА НА РЕПРОДУКЦИЈАТА СЕ ЈАВУВААТ ТЕНДЕНЦИИ КОИ ВОДАТ КОН ВОСПОСТАВУВАЊЕ ХИЕРАРХИРАН СИСТЕМ НА ОДЛУЧУВАЊЕ И ОДНЕСУВАЊЕ, КОИ ЦРПАТ СИЛА И ВО ВОСПОСТАВУВАЊЕТО НА ОДНОСИ НА МЕЃУЗАВИСНОСТ, ОДНОСНО ЗАВИСНОСТ, ПООДМИНАТАТА ТЕХНОЛОШКА СТАНДАРДИЗАЦИЈА И ИСТОРИСКИ НАСЛЕДЕНИТЕ ПОЛИТИЧКИ ПОДЕЛБИ НА СВЕТОТ.

развојот; 5) криза на ширењето и меѓусебните односи на транснационалните компании од различно национално потекло; 6) криза на севкупното функционирање и развој на вкупниот систем на општествената надградба (на пример, кризата на државата на благосостојба), во судирот со чисто профитните критериуми кои ги наметнува неоконзервативизмот; 7) криза на трансмисија на акцелераторите на стопанскиот растеж, во прв ред технологијата и акумулацијата и во врска со тоа криза на трансмисијата на конјунктурните импулси; 8) демографска криза во смисла на стареењето на голем процент на населението (во некои високоразвиени земји на Запад повеќе од 30 отсто од населението е старо над 65 години); 9) криза на воспоставување постиндустриски и постматеријален систем на вредности.

Секако, станува збор за структурно и технолошки зрели економии, повеќе или помалку во фаза на постиндустриски раз-

Во втората група, која е похетерогена, спаѓаат земји кои се соочени со криза на приспособување, главно, во согласност со еднадвор генерираните и управувани промени. Имено, станува збор за земји кои се наоѓаат во различни фази на индустријализација. Поточно станува збор за созревање на севкупното производство и репродукционата структура. Тие фази можат да бидат иницијални, експанзивни и интензивни. Тие земји, иако се наоѓаат на различен степен на развој, се хронично оптоварени со релативен недостаток на домашна акумулација, насочени се кон надворешен прилив на капитал, технологија и на производни структури, односно капацитети.

Тие земји се перманентно изложени на 1) ударите на скапата технологија и скапиот капитал; 2) на продолжените ефекти од приливот на технолошки, пазарни, структурни, еколошки неповолни производни капацитети и структури од познати фази на технолошки циклус; 3) на стеснети

можности за извоз, поради структурно-технолошката ендогенизација на најразвиените земји или на институционално и политичко заградување на пазарите и стопанските структури на развиените земји; и 4) на чести и често пати драстични оспорувања на инаку ровитите стопански структури заради забрзаните и скоковити промени и манипулации со валоризационите критериуми и режими, како што се, цените, каматите, девизните курсеви, царините итн. Во определен момент збирот на неповолни ефекти прераснува во т. н. кризен квалитет, кризата на приспособување преминува во криза на неприспособување и економско-технолошко заостанување.

При тоа се загрозени сите клучни репродукциони токови и односи, се доаѓа до:

1) паѓање на интервалутната вредност на домашната валута со еднавотвор индуцирани инфлациони притисоци и со дебалансирање на пазарот;

2) се влошуваат односите и билансите на размената со странство;

3) се зацврстуваат механизмите и каналите на одлив на домашната акумулација;

4) се интензивираат процесите на социјално раслојување;

5) се формираат процеси на негативни структурно-технолошки приспособувања (во услови на изнудени увозно супститутивни стратегии);

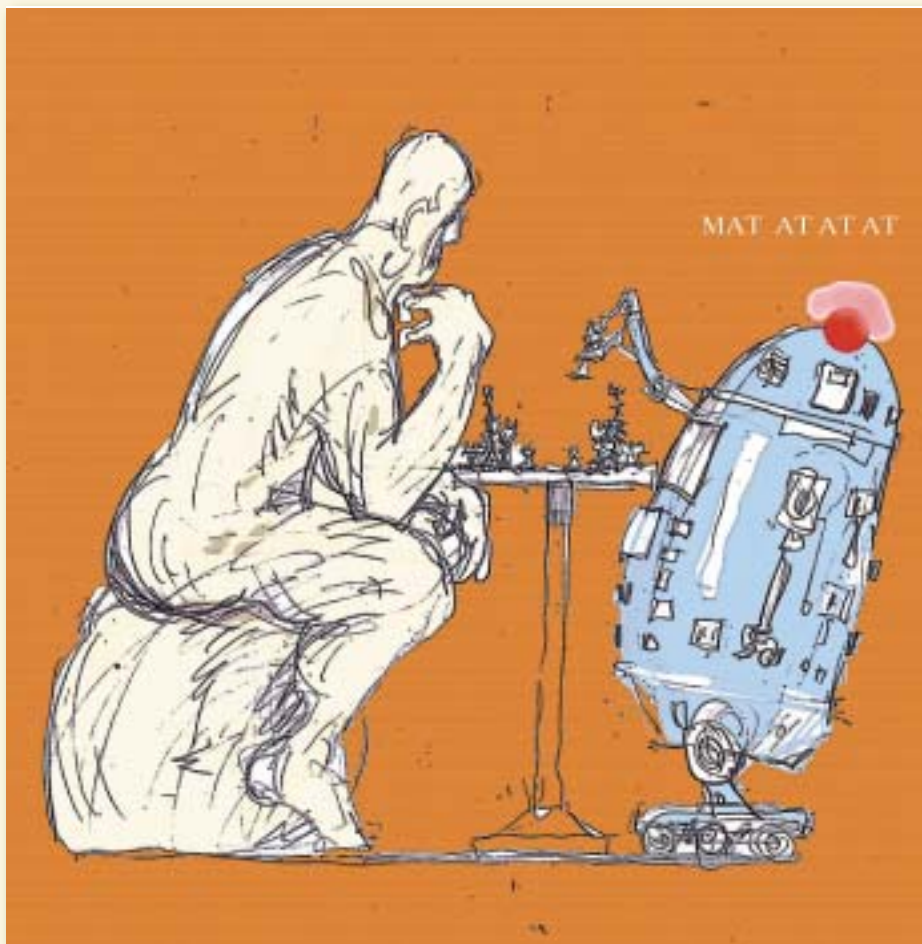
6) се продлабочува речиси сеопфатната репродукциона зависност во однос на развиените стопанства.

Кај оваа групација земји постојат неколку комплекси на несекогаш симетрични процеси на приспособување на кризите. Станува збор за процеси на приспособувања во областа на нивната севкупна општествена надградба. Еден комплекс на криза на приспособување на надградбата произлегува од судирот на традиционалните вредности, навики, институции, сфаќања, системот на општествените односи од една страна, и многу интензивните процеси на технологизирање и економизирање на севкупниот општествен живот, предизвикани со ни-

вото и со потребите на развојот на современите производни сили, под влијание на движењата кои доминираат во светот. Тоа се тешкотиите на приспособување на новите меѓународни стандарди и критериуми на однесување, кои се предуслов за комуницирање со светот и остварување на повисоко ниво на ефикасност, нов квалитет и содржина на вкупниот општествен репродукционен процес. Условно може да се зборува за криза на приспособување на надградбата нагоре, кои се услов за прогресот и за поврзување со динамичните движења во светот.

Другиот вид криза на приспособување на надградбата на оваа група земји се однесува на изнудените промени од центарот на економската и политичката моќ, со посредство на притисок и манипулации со информациите медиуми, во областа на системот на вредности, политички и идејни определувања, духовното творештво, политичките и идејните определувања итн. Тој вид криза на приспособување е составен дел на кризата на унапредување

МАНИФЕСТИРАЊЕ НА ЕТСКОТО СТОПАНСТВО

и одржување на самоопределениот политички и општествен идентитет. Овие кризи на општествен идентитет му претходат и ги следат различни изрази на неоколонијалниот статус и адекватните процеси на експлоатација.

За разлика од првите две, третата група земји е соочена со криза на егзистенција, која имплицира криза на создавање на иницијални политички и економски претпоставки за релативно самоиндуциран и самоопределен развој. Најчести подрачја и облици на манифестирање на економска криза кај оваа група земји се: монокултурниот карактер на производство и извоз со депресирани цени и услови на пласман на светските пазари; гладот и ненахранетоста, еноормната отворена и скриена невработеност, перманентната изложеност на притисоци на старите или нови видови колонијална практика при определени воени, политички и економски притисоци на линија на блоковски спротивности и поделба на интересните сфери, дезинтеграциони влијанија наследени религиjsки, племенски, национални и социјални поделби итн.

Значи, постојат три групи земји кои по својот карактер, содржини и опфатност се значително различни од аспект на специфичните облици на манифестирање на кризните процеси во секоја група земји и во рамки на општиот кризен амбиент на развој и односи во светското стопанство. Сепак, има и нешто што е заедничко за сите.